

Prof. dr hab. Andrzej Sieradzki
Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej
Instytut Filologii Polskiej
Zakład Lingwistyki Antropologicznej
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

**Ocena dorobku naukowego, dydaktycznego, organizacyjnego i popularyzatorskiego
dra Artura Stęplewskiego w związku z postępowaniem o nadanie
tytułu doktora habilitowanego**

wykonana na zlecenie Dziekana Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu
im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, z powołania Rady Wydziału WFPiK UAM

1. Droga naukowa

Od początku swojej kariery naukowej dr Artur Stęplewski związany jest z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W roku 1994 ukończył studia magisterskie w Instytucie Filologii Polskiej na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej, gdzie od 1 października tego roku zaczął pracować na stanowisku asystenta. Dwa lata później wyjechał na lektorat języka polskiego do Moskwy (1996 -1998 r.), a następnie do Pekinu (1998-2000r.). Od samego początku Habilitant prowadzi badania językowe o wyraźnym nachyleniu porównawczym. Obiektem badań stają się fakty z językoznawstwa polskiego i sławistycznego, czego pierwszym znaczącym przykładem jest praca magisterska pt. *Klasyfikacja zapożyczeń ukraińskich w języku polskim*. Te zainteresowania sławistyczne sprawiają, że w roku 2008 dr Artur Stęplewski podejmuje pracę w Instytucie Filologii Słowiańskiej na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej UAM w Poznaniu.

Bardzo wczesnie w polu zainteresowań Habilitanta pojawia się pismo. Najpierw jest to badanie relacji pomiędzy pisownią a fonetyką i fonologią, później przedmiotem uwagi staje się pismo użyte jako argument w narodowym dyskursie tożsamościowym. Pierwsze ze wspomnianych zagadnień najpełniejszy wyraz uzyskało w pracy doktorskiej *Grafia wielkopolskich rot sądowych z uwzględnieniem uwarunkowań kulturowo-politycznych przelomu XIV i XV wieku*. Praca ta po przeredagowaniu i poprawieniu ukazała się drukiem w 2013 roku pt. *Pismo i pisarze w średniowiecznej Polsce. Grafia wielkopolskich rot sądowych*. Dla historii języka polskiego jest to opracowanie bardzo ważne. Autor jako jeden z nielicznych podjął próbę krytycznego spojrzenia na ustalone w nauce polskiej poglądy na relacje pisma do systemu fonetycznego i fonologicznego. Odczytane z nowego punktu widzenia rotę sądową pokazały niewielką zależność systemu graficznego od zmian zachodzących na poziomie systemowym języka. Habilitant udowodnił, że kształt pisowni zależny jest w znacznym stopniu od tradycji pisownianej. Rozbieżności w tym

zakresie dają się zaobserwować tylko w wyrazach rzadkich lub nowych. Takie spojrzenie na rzeczywistość językową daje nowe narzędzie do rekonstrukcji fonetyki staropolskiej.

Po uzyskaniu doktoratu Habilitant został zatrudniony na stanowisku adiunkta najpierw w Instytucie Filologii Polskiej, a następnie w Instytucie Filologii Słowiańskiej na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej UAM, gdzie pracuje do dziś.

2. Dorobek naukowy po habilitacji

Dorobek naukowy dra Artura Stęplewskiego był recenzowany już w związku z procedurą związaną z uzyskaniem stopnia naukowego doktora. Dlatego w niniejszej recenzji osiągnięcia z tego okresu pomijam. Zgodnie z wymogami Ustawy szerzej omawiam i oceniam dokonania naukowe Habilitanta po uzyskaniu doktoratu.

Po doktoracie dr Artur Stęplewski opublikował dwie monografie (jedna z nich to przeredagowana i poprawiana praca doktorska) oraz 15 artykułów naukowych. Większość tekstów pisanych w tym okresie to efekt badań prowadzonych na nowych obszarach badawczych. Następuje przejście z historii języka polskiego na szeroko rozumiany obszar języków słowiańskich. Zmianie ulega też perspektywa czasowa: ze ściśle diachronicznej na synchroniczną. W centrum zainteresowania stają języki słowiańskie oglądane z perspektywy socjologii języka, szczególnie kształtowanie się tożsamości narodowej w poszczególnych krajach. Dużo uwagi poświęca Habilitant roli pisma we wspomnianym dyskursie tożsamościowym. Zmianie ulegają również metody badawcze stosowane w artykułach i pracach o charakterze monograficznym.

Prace naukowe dra Artura Stęplewskiego są publikowane głównie w języku polskim, ale też ukraińskim i chorwackim. Znaczna część tekstów ukazała się w wydawnictwach zbiorowych, wydawanych przez polskie i zagraniczne ośrodki akademickie: Szczecin, Poznań, Łódź, Warszawa, Zagrzeb.

Tuż po doktoracie pozostaje Habilitant na polu badań historii języka polskiego. Efektem tych zainteresowań jest tekst napisany wspólnie z M. Osiewiczem *Właściwości językowe listów Stanisława Koszuckiego z I połowy XVI wieku*. Autorzy koncentrując uwagę na procesach normalizacyjnych, zwracają uwagę na dokonywane przez autora badanych tekstów wybory na poziomie grafii. Większość późniejszych tekstów związanych jest już z obszarem badań pisma jako znaczącego elementu w dyskursie tożsamościowym. Autor zwraca uwagę na rozmaite funkcje pisma czy dokładniej określonego alfabetu jako wykładnika tożsamości kulturowej czy religijnej. Pierwszym tekstem z tego zakresu jest artykuł *Cyrylica jako kod semantyczny*, w którym dowodzi nietrafności używania terminu *cyrylica* dla alfabetów współczesnych, jednocześnie wskazując, że obecne używanie tego terminu ma szerszy zakres niż tylko przywołanie typu alfabetu. Jest on

traktowany jako wykładnik tradycji kulturowej i religijnej. Taką funkcję może pełnić też samo nadanie alfabeta łacińskiemu kształtów zbliżonych do cyrylicy (*Metodijevica - kolejny etap latynizowania pisma Bułgarów*). Zależność wyboru odpowiedniego standardu języka od sposobu konceptualizacji narodu i przyjęcie w związku z tym określonego systemu ortograficznego stało się przedmiotem uwagi w tekście *Ortografia elitarna czy egalitarna. Romantyczne dylematy*. W dwóch artykułach (*Mahmed Sokolović jako postać literacka. Na marginesie powieści Hamam Balkanija* Vladislava Bajaca, *Stosunek do zapożyczeń tureckich na Bałkanach jako problem tożsamościowy*) omawia Habilitant ważny dla oficjalnej kultury społeczeństw bałkańskich problem obecności w kulturze i języku elementów tureckich i sposobów reakcji na nie w poszczególnych krajach.

Niemal we wszystkich wspomnianych wyżej tekstach przewija się problem tożsamości językowej. Głównym przedmiotem uwagi czyni ją Habilitant w dwóch artykułach: *Wojskowy czy ksiądz? - lub jak stworzyć naród* oraz *Świadomość narodowa Słowian a kwestie ortograficzne*.

Problem rewitalizacji i standaryzacji idiomów widziany na tle dezintegracji współczesnych państw jest przedmiotem uwagi w artykule *Nie tylko Belgrad. Procesy dezintegracji językowej w Serbii*.

Ciekawe spojrzenie, z punktu widzenia socjologii języka, stanowi artykuł *Jugosławia bez Ferdynanda de Saussure'a?* Habilitant przedstawia problem wyboru metodologii badawczej (w tym przypadku strukturalizmu) od przekonań obecnych w konkretnym systemie politycznym. Trzeba jednak koniecznie podkreślić, że system polityczny rozumieć trzeba tu jednak dość wąsko, czego przykładem jest Polska, gdzie myśl de Saussurowska doskonale się rozwijała i była stosowana w badaniach, szczególnie od II połowy XX wieku.

W refleksji nad językiem sięga też dr Artur Stęplewski do tekstów literackich oraz popularnych (pseudonaukowych). Taką podstawę badań przyjął w cytowanym wyżej artykule (*Mahmed Sokolović...*), tekst powieści stanowi również podstawę badań w tekście *Gdy Mongołowie po bułgarsku pisali. W związku z powieścią Ljudmily Filipowej*, w którym przedstawia uobecniony w tekście literackim istotny dla najnowszego bułgarskiego dyskursu narodowego problem losu pisma protobułgarskiego wypartego przez słowiańską cyrylicę. Teksty popularnonaukowe stały się podstawą do rekonstrukcji sposobu wiązania pisma z religią, religijnością oraz ezoteryką. W artykule *Duchowość, narodowość, alfabet* Autor pokazuje, że tego rodzaju teksty mogą stanowić *znakomitą podstawę do rekonstrukcji sposobów tworzenia przez daną społeczność relacji między alfabetem a obszarami należącymi do szeroko ujmowanej kultury*.

Przedstawione wyżej omówienie publikacji pokazuje, że dr Artur Stęplewski obejmuje swoimi badaniami rozmaite obszary językoznawstwa kulturowego i socjologii języka, konsekwentnie wykorzystując współczesne instrumentarium badawcze w prowadzonym przez siebie dyskursie. Habilitant w większości tekstów zajmuje się mało popularną w badaniach językoznawczych problematyką roli pisma i ortografii w procesie budowania tożsamości

narodowej. Bada również rolę języka w życiu społecznym oraz współzależności zmian i różnicowań języka ze zjawiskami społeczno-kulturowymi. Zgodnie z postulatami socjologii języka w analizach opiera się na założeniach, że istnieje relacja wzajemnego powiązania pomiędzy językiem a społecznością oraz relacja między językiem a życiem społecznym. Ze względu na ten aspekt, obecny w większości jego artykułów, łączą się one w miarę spójną całość, tworząc zbiór o charakterze monograficznym, w którym znaleźć można zarówno teoretyczne oraz metodologiczne opracowania danego problemu, jak i analizy faktów szczegółowych. Umieszczenie w polu badawczym zagadnień teoretycznych i metodologicznych oraz problematyki szczegółowej, opisywanej i wyjaśnianej poprzez wnikliwe analizy bazy materiałowej jest możliwe dzięki dobrej orientacji we współczesnych metodach badawczych.

3. Osiągnięcie naukowe

Jako osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę procedury o przyznaniu tytułu naukowego doktora habilitowanego dr Artur Stęplewski przedstawił książkę pt. *Semioza pisma. Cyrylica i łacinka w serbskim i chorwackim dyskursie narodowym na tle słowiańskim* (Poznań 2018). Jest to obszerne, liczące 277 stron, studium, w którym Habilitant przedstawia rezultaty prowadzonych badań nad sposobami wykorzystania pisma, a dokładniej rzecz ujmując, nad procesami uznakowania pisma, które dokonują się w przestrzeni społecznej dwóch wymienionych w tytule krajów. Poszczególne procesy, tam gdzie to możliwe, konfrontowane są z analogicznymi zjawiskami obecnymi w innych państwach tak obszaru słowiańskiego, jak i pozasłowiańskiego (nawet tak odległych jak Chiny). Jest to pierwsze tego rodzaju ujęcie o charakterze syntetycznym, które przedmiotem analiz czyni sposoby wykorzystania pisma w narodowym dyskursie tożsamościowym na badanym obszarze.

Podstawę prowadzonych badań stanowią różnego typu zjawiska kulturowe, zarówno te, które inicjowane są przez władze państwowe, jak i te, najczęściej, których inicjatorami są rozmaite środowiska kulturowe i religijne. Spoiwem tych działań jest zawsze odwołanie się do pisma jako wykładnika określonych wartości semantycznych. Proces ten nazywa Autor semiozą pisma. Tworzy się w ten sposób specyficzny znak, w którym rodzaj pisma (cyrylica, łacinka), krój liter, wybór określonych znaków pisarskich, a nawet sposób zapisu (reguły ortograficzne) stają się nośnikami określonych wartości o charakterze kulturowym.

Praca składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwsza zawiera uzasadnienie wyboru metod i narzędzi badawczych oraz pokazuje rolę pisma w rozwoju języka i myślenia językowego, a także jego funkcje jako znaku kultury. W poszczególnych rozdziałach Autor przedstawia różne funkcje pisma w procesach społecznych. Korzysta tu z badań prowadzonych zarówno na gruncie językoznawczym, jak i antropologii społecznej. Zwraca również uwagę, przywołując

dotychczasowe ustalenia na ten temat na gruncie językoznawstwa i innych nauk, że pismo może być znakiem tożsamościowym, elementem (r)organizacji obrazu świata, języka, może mieć funkcję socjalizującą, być uwikłane w funkcję kulturową etc.

W poszukiwaniu adekwatnej metody dla analizowanego materiału Habilitant często sięga, jak o tym wspomniałem wyżej, do narzędzi wypracowanych na gruncie nauk humanistycznych i społecznych. Tak postępuje również w omawianej pracy. Specyfika analizowanego materiału i założone cele badawcze sprawiają, że jako podstawowe narzędzia badawcze wybiera krytyczną analizę dyskursu (przede wszystkim w ujęciu T. van Dijka, N. Fairclougha oraz A. Gramsciego.) oraz semiotykę. Należy podkreślić trafność wyboru takich metod badawczych. Krytyczna analiza dyskursu (w odróżnieniu od podejścia lingwistycznego) pojmuje bowiem dyskurs zarówno jako wypowiedź jak i tekst, przywiązuje w postępowaniu badawczym wagę do kontekstu, w jakim się rozgrywa oraz zwraca uwagę na jego procesualność. Przyjęta przez Autora metoda analizy nie rości sobie pretensji, by przynależać do jakiejś konkretnej dyscypliny, paradygmatu czy też szkoły. Jej zastosowanie warunkowane jest istnieniem społecznych kwestii, które wymagają rozwiązania. W ramach tak ujmowanej teorii możliwe jest, jak stwierdza van Dijk, wykorzystywanie rozmaitych teorii, opisów, metod w zależności od ich przydatności do realizacji socjopolitycznego celu. Przyjęcie takiej właśnie metody badawczej wymaga od badacza postawy interdyscyplinarnej, która pokaże związki pomiędzy tekstem, poznaniem społecznym, społeczeństwem i kulturą. Sam dyskurs ujmowany jest w pracy, zgodnie z przyjętym rozumieniem krytycznej analizy dyskursu, nie jako struktura (takie ujęcie spotyka się u przedstawicieli lingwistyki strukturalistycznej), lecz także jako zjawisko procesualne. Tę metodę badawczą Autor konsekwentnie stosuje w trakcie prowadzonych analiz, pokazując w części drugiej rozprawy proces semiotyzacji pisma widziany w różnych jego aspektach. Przyjęcie semiotycznego punktu widzenia rzeczywistości umożliwiło, zakończone pełnym powodzeniem, jak dowodzi omawiana praca, włączenie pisma i jego rodzajów oraz ortografii w procesy semiotyzacji, co pozwala na ukazanie samego pisma jako elementu struktury znakowej. Struktury, jak pokazuje to Habilitant, której konstrukcja motywowana jest przez rozmaite procesy społeczne, najczęściej te o charakterze tożsamościowym.

Druga część pracy jest analizą wybranych zagadnień związanych z pismem i pisownią na przykładzie konkretnych, wymienionych w tytule, kultur narodowych, z uwzględnieniem szerokiego tła porównawczego. Autor pokazuje rozmaite aspekty wykorzystania pisma do budowania świadomości narodowej, ale także wskazywania różnic kulturowych między poszczególnymi narodami. Udowadnia, że: 1. Pismo i język mogą stać się produktem, marką, która będzie rozpoznawana w innych krajach. Idzie tu zarówno o wybór alfabetu, jak i krój liter., 2. Istotny czynnik tożsamościowy może też stanowić wybór określonego alfabetu jak pokazuje przykład Chorwatów, którzy poprzez nobilitację głagolicy starają się znaleźć własne korzenie

(m.in. pochodzenie irańskie), alternatywne wobec przyjmowanej aktualnie wiedzy., 3. Pismo może zostać uwikłane, jak pokazują liczne przykłady (nie tylko słowiańskie), w zmiany polityczne, co wiąże się zazwyczaj z odrzuceniem poprzedzającej te zmiany pisowni. 4. W budowaniu tożsamości narodowych pismo może stać się również gwarantem identyfikacji narodowej opartej na jednej wierze (przykład Serbii), 5. Z konkretnymi poglądami społecznymi i kulturowymi (w tym religijnymi) może być związany, mający charakter arbitralny, wybór określonej ortografii. Wskazane związki, tworzące określone relacje o charakterze znakowym, są efektem szczegółowych analiz prowadzonych na płaszczyźnie społecznej, kulturowej i politycznej.

Rozprawa dra Artura Stęplewskiego to pierwsza w polskiej literaturze tak kompleksowa analiza dyskursu dotyczącego pisma na gruncie słowiańszczyzny południowej, szczególnie Serbii i Chorwacji. Właściwie dobrane i konsekwentnie stosowane w procesie analiz metody badawcze pozwalają pokazać udział pisma w narodowych dyskursach tożsamościowych. Szerokie spektrum prowadzonych obserwacji umożliwia wieloaspektowy ogląd procesu, które Autor nazwał semiozą pisma, a który jest podstawowym celem badawczym w omawianej pracy.

Głęboka erudycja Habilitanta i doskonała orientacja w najnowszych metodach badawczych (z obszaru językoznawstwa, socjologii, politologii, antropologii) sprawia, że wszystkie poruszane w pracy kwestie, wynikające z analiz prowadzonego materiału, uzyskują gruntowną podbudowę teoretyczną. Praca przedstawiając analizę zasygnalizowanego w tytule zjawiska, proponuje równocześnie metodę badawczą, która może być wykorzystywana w badaniach prowadzonych na innym obszarze. Na analogiczne zjawiska jak występujące na obszarze, który jest przedmiotem zainteresowania w omawianej rozprawie, wskazywał Autor wielokrotnie, tworząc kontekst porównawczy dla prowadzonych przez siebie badań.

4. Aktywność naukowa

Dr Artur Stęplewski jest bardzo aktywnym uczestnikiem życia naukowego tak w Polsce, jak i na Bałkanach. Od początku swojej kariery naukowej uczestniczył w licznych konferencjach krajowych i międzynarodowych organizowanych przez polskie ośrodki naukowe, a także zagraniczne, w tym w Macedonii (3 razy), Kosowie, Bośni i Hercegowinie oraz w Chorwacji. Częstotliwość wystąpień konferencyjnych w sposób znaczący wzrosła po uzyskaniu doktoratu.

W ocenianym okresie ukończył Habilitant (w związku z planowanymi zadaniami badawczymi) kurs języka gockiego, albańskiego (wraz z historią kultury albańskiej) oraz kurs języka osmańskiego.

Jest członkiem Polskiej Akademii Nauk, Sekcja Sławistyczna (od 2013 roku).

Od roku 2011 należy do rady programowej Poznańskich Studiów Sławistycznych. Był też

redaktorem tematycznym dwóch tomów tego czasopisma. Jest również członkiem redakcji czasopisma naukowego *Language and Literary Studies of Warsaw*.

5. Opieka naukowa i kształcenie młodej kadry

Dr Artur Stęplewski jest doświadczonym i wszechstronnym dydaktykiem. W Instytucie Filologii Słowiańskiej UAM prowadził wykłady, konwersatoria, ćwiczenia i seminaria z zakresu: 1. gramatyki historycznej i historii języka: Gramatyka scs na tle kulturowym, Gramatyka historyczna języka czeskiego z elementami dialektologii, Gramatyka historyczna języka rosyjskiego z elementami dialektologii, 2. językoznawstwa ogólnego i porównawczego: Tendencje rozwojowe języków słowiańskich, Języki słowiańskie we współczesnym świecie, Gramatyka porównawcza języków słowiańskich, Język i społeczeństwo, Teoria komunikacji, Język i kultura, 3. literaturoznawstwa: Historia literatury albańskiej, Historia literatury tureckiej.

Prowadził również zajęcia fakultatywne: Chiński dla slawistów, Kulturowe uwarunkowania nauczania języka polskiego jako obcego.

Dr Artur Stęplewski był promotorem pracy licencjackiej: *Baktaszyzm- mistycyzm religii czy religia mistycyzmu?* (autor: E. Danielewska).

6. Współpraca z otoczeniem

Od kilku lat Habilitant prowadzi prelekcje na tematy slawistyczne dla uczniów szkół patronackich IFS UAM oraz słuchaczy Centrum studiów otwartych. W ramach Uniwersytetu otwartego UAM zorganizował w 2017 roku kurs *Słowiańszczyzna – swojska i nieznaną* oraz kolejny cykl: *Język(i) sbchcz (serbski, bośniacki, chorwacki, czarnogórski -poziom A1*.

Wraz z W. Józwiakiem zorganizował w 2015 roku w bibliotece WFPiK wystawę: *Teksty cerkiewne ze zbiorów Muzeum Archidiakonalnego w Poznaniu*. Wystawa ta była efektem współpracy z Muzeum, dla którego Habilitant wykonał ekspertyzę zabytków cerkiewnych.

7. Staże i nagrody

Dr Artur Stęplewski dwukrotnie uczestniczył w programie *Erasmus Plus*. W roku 2017 wyjechał do Prisztiny, w 2018 roku na uniwersytet w Ankarze.

W roku 2017 został nagrodzony miesięcznym stypendium w Turcji: *Turkiye Burslari Turkce yaz okulu*, Gabinet Premiera Rep. Turcji i Ministerstwo Spraw Zagranicznych Turcji.

KONKLUZJA

Powstały po doktoracie dorobek naukowy dra Artura Stęplewskiego świadczy o Jego dużej aktywności intelektualnej oraz o talencie badawczym. Tworzone teksty naukowe obejmują coraz to nowe obszary badawcze: od historii języka polskiego po badania o nachyleniu socjolingwistycznym. Przedmiotem szczególnych zainteresowań, tak w artykułach jak i w monografii habilitacyjnej, są sposoby wykorzystania pisma i ortografii w procesach budowania świadomości narodowej. Są to teksty w większości nowatorskie, erudycyjne, pisane z wyzyskaniem najnowszych metod badawczych tak językoznawczych, jak i zaczerpniętych z pola nauk społecznych. Pokazują one, że dr Artur Stęplewski jest badaczem świadomym swego warsztatu, wyznaczającym wyraziście drogi własnego rozwoju, ale zarazem – co warto podkreślić – dokonującym krytycznego namysłu nad wcześniejszym dorobkiem cudzym i własnym.

Habilitant aktywnie działa również na polu dydaktyki. Prowadzi zajęcia z językoznawstwa ogólnego, historycznego i kulturowego oraz wykłady z zakresu literaturoznawstwa. Znajomość wielu języków i kultur pozwala mu na przedstawianie analizowanych faktów na bardzo szerokim tle porównawczym. Duży dorobek ma również w zakresie popularyzacji wiedzy o języku.

Ocena osiągnięć naukowych, dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzatorskich dra Artura Stęplewskiego uprawnia do stwierdzenia, że spełniają one wymagania określone w art. 16 Ustawy z dnia z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r. nr 65, poz. 595 z późn. zm.). Z tego względu popieram wniosek o wszczęcie postępowania o przyznanie doktorowi Arturowi Stęplewskiemu tytułu doktora habilitowanego.

Poznań, 12 XI 2019 r.

